

EESTI-INGERI ASUSTUSNIMED 1. MAADEST KÜLADENI

ENN ERNITS

Annotatsioon. Kirjutise esimeses osas käsitletakse Eesti-Ingerist kogutud maa-, piirkonna-, linna-, mõisa- ja osaliselt külanimesid. Peamiselt on need 1922. aastal talletanud keeleteadlane Julius Mägiste ingerisoomlastelt ja isuritelt. Eesti-Ingeri toponüümiat kõrvutatakse senisest ulatuslikumalt naaberalade (Eesti, Soome, Karjala kannase) sarnaste toponüümidega ja üritatakse teha kindlaks nende võimalik päritolu. Vähesed talletatud linnanimed sarnanevad üldiselt vadja omadega, v.a *Jovi* 'Jõhvi'. Kaks sama mõisat tähistavat nime tulenevad antroponüümist. Osa külanimedest sisaldab kas determinanti või nn valedeterminanti, kuid osa mitte. Läbipaistva etümoloogiaga kohanimed seonduvad asendi, ümbruse, vanuse või elanike tegevusalaga. Mitmeti seletatavate külanimede korral tuleb kõne alla esmajoones antroponüümne päritolu. Kirjutise teise ossa jäävad külanimed, mis olid Eesti-Ingeri keelejuhtidele tuntud sellest piirkonnast väljaspool, samuti talunimed.

Võtmesõnad: toponüümika, etümoloogia, isuri keel, soome keel, vene keel

1. Sissejuhatuseks

Kaheosalises kirjutises käsitletakse Eesti-Ingeri asustusnimesid: esimeses osas vaadeldakse maade, piirkondade, linnade ja mõisate nimesid ning ainult Eesti-Ingeris paiknevate külade nimesid. Artikli teises osas võetakse vaatluse alla Eesti-Ingeri elanikele tuntud, mujal Ingerimaal ja Eestis asuvate külade nimed, samuti talunimed. Peamine tähelepanu on pööratud toponüümide päritolule.¹ Siinkohal tuleb rõhutada Peterburi Polütehnilise Ülikooli dotsendi Aleksandr Dmitrijevi (2016) kirjutist, milles edastatakse kaartide ja revisjonikirjade hoolika uurimise teel rohkesti Eesti-Ingeri külade nimekujusid 16.–19. sajandist. Nende õigsust on võimaluse korral kontrollitud ja käesolevas kirjutises ruumi kokku hoides algallikale

¹ Eesti-Ingeri asendi, rahvastiku, keelte ning kohanimede talletamise ja uurimise ajaloo kohta vt Ernits 2021.

viitamata vahendatud. Peale selle on kaartidelt tulnud otsida kohanimesisid, mida Dmitrijev pole käsitleanud, või kasutada teisigi piirkonna kaarte. Sel juhul on neile viidatud ja nad kajastuvad kasutatud kirjanduse loetelus.

Eesti-Ingeri oikonüümide põhiliseks uurimisallikaks on olnud Julius Mägiste sedelkogu (EKI 2). Seal puuduvad ainult *Ilkkina*, *Jovi* ja *Pakari*. Sedelitele pole sageli märgitud toponüümi registreerimise kohta.

Kirjutis toetub nii varasematele uurimustele kui ka sõnaraamatutele. Vadja, isuri ja soome toponüümide kirjapilti on artiklis ühtlustatud ja lähendatud kirjakeelele (vt Ernits 2021).

2. Maa- ja piirkonnanimed

Mägiste on Eesti-Ingerist talletanud üheksa ingerisoomakeelset toponüümi, mis tähistavad maad või mingit paikkonda. Struktuurilt on nad lähedased asjaomaste vadja nimedele (vt Ernits 2020: 26). Kaks toponüümi on üheosalised (*Soikkola*, *Suomi*), kahel neist on liigisõnaks *maa* 'maa', ülejäänutel aga sm *puoli*. Is *pooli* ~ *puuli*, vdj *pooli* ja sm *puoli* 'pool' tähistavad koos kohanimega kõigepealt suunda, nt is *Kattilam puulest* 'Kattila kandist' (IMS: 427), vrd sm *hän on kotoisin Turun puolesta* 'ta on pärit Turu kandist' (SES I: 1237) ja vdj *Silmäsoo on Rütsumäe poolõz* 'Silmäsoo on Rüsümäe kandis (pool)' (VKS: 951). Teisalt tähistab ee *pool* eesti keeles märgatavalt selgemini maanurka ehk kanti.

Maanpuoli 'Petrogradi-poolne kant'. *Maapuoli liki Petrogradaa, käutii piikoinna siel, siis sielt tuotii maa laului* 'M. [on] Petrogradi lähedal; seal käidi teenijatüdrukuna, siis sealt toodi sisemaa laule' (EKI 2); is *ne oltii maam puulez* 'need olid sisemaal' (IMS: 427); *maa poolõõ vätsi* '(sise)maa poole (= Kattila ja selle lähikülade) rahvas' (VKS: 951).

Soikkola ~ Soikkolam puoli 'Soikkola'. Han *Soikkolam puolest tuotu, siel virsii lauletaa palju* 'Toodud Soikkola kandist, seal lauldakse palju rahvalaule' (EKI 2). Vrd is *Soikkola* (IMS: 536).

Väi **Suomi ~ Suomen puoli** 'Soome'. Nt *Suomest oltii* 'Oldi Soomest' (EKI 2). Vrd is *Soomi ~ Suumi* (IMS: 543).

Vennääm maa ~ Vennääm puoli 'Venemaa'. Is *Vennää(puol'es)* 'Venemaa (pool)' (Mägiste 1925: 58); is *Vennää ~ Vennää pool* (IMS: 653).

Kal **Virom maa ~ Virom puoli** 'Eesti'. Kal *Hän oli Viron puolest laskent ne huntit* 'Ta oli need hundid maha lasknud Eestis'; Kal *Virom maas*

oltii suuret moisoot 'Eestis olid suured mõisad' (EKI 2); sm (*hüvä*) *Viroski (ellää)* '(hää) Eestiski (elada)' (Mägiste 1925: 53); is *Virroi* (IMS: 669).

3. Linnanimed

Ingerimaa nimedest on talletatud üksnes endise kubermangu ja kreisi pealinna tähistavad toponüümid. Eesti kohanimedest on kirja pandud vaid kirdeosa linnade omi. Need polisonüümid peale *Jovi* sarnanevad igati vadja omadega (Ernits 2020: 27–30).

Jaama. Is *Jaama: Ingeriz oltii laatta Jaamaz ~ Jaaman linnaz* 'Ingeris oli laat Jaamas, Jaama linnas' (IMS: 104). Mägiste kohanimesedelil pole märgitud, kas nimi on talletatud isurilt või ingerisoomlaselt, igatahes mitte vadjalaselt. Selle välistab genitiivilõpp *-n*, vrd vdj *Jaama ~ Jaamalidna* jt.

Jovi 'Jõhvi'. Is *Jovi* (Mägiste 1925: 49). Ka eesti kohalikus kõnepruugis esineb *h*-ta *Jõvi* (EKNR). Erinevalt vadja nimest ei seostu isuri toponüüm jõhvi tähistava sõnaga, vaid on otse laenatud eesti omast, vrd vdj *Jevi-lidna* ning *jevi ~ jõvi* ja is *jouhi* 'jõhv' (Ernits 2020: 28).

Väi **Narva.** *Narvast alkoi* 'Narvast algas' ja *Mänin Narvaa* 'Läksin Narva' (EKI 2); is *Narva: miä mään Narvaast tavaraa ostamaa* (IMS: 335). See oli Eesti-Ingerimaa elanikele lähim linn ja Narva (Naroova) valla keskus.

Pakari 'Narva-Jõesuu'. Is *Seppännä (Pagaril)* 'sepana Narva-Jõesuus', i-sm *Pakarilt* 'Narva-Jõesuust' (Mägiste 1925: 3, 58).

Petteri (vn *Санкт-Петербург*) 'Peterburi'. Vrd is *Petteri: maizen ajoimma Petterii* 'Maad mööda sõitsime Peterburisse' (IMS: 403).

Kal **Rakkvuori** ~ Kal **Rakkvuoro** 'Rakvere'. *Rakkvuoros* 'Rakveres' (EKI 2). Vadja sarnased nimekujud varieeruvad veelgi enam, vrd *Rakka-veeri, Rakkavoori, Rakkoveeri, Rakkvuori* jt (Ernits 2020: 29–30).

4. Mõisanimed

Siinkohal käsitletakse kahe Eesti-Ingeri mõisa (*moisio ~ moisoo*) nime. IMSi (313) järgi on *moisoo* isuri sõna (vrd i-sm *hovi*, sm *moisio ~ kartano*), kuid Mägiste (1925: 65, 75) teatel on see *moisio : moisoo : moisosse*.

Kal **Iittova** ~ Kal **Iittovan moisio**. *Iittovan moisost küsü süüvä* 'Küsi Iittova mõisast süüa' (EKI 2). Varasemad kirjapanekud: 1699b *Itova* (LCG); 1770 *Итовская* (KSG). Mõis asus Lauga jõe paremal kaldal

Vene-Ingeris. Selle nimi on lähtunud tõenäoliselt germaani isikunimest, nagu muinassaksa *Id*, *Ida*, *Ita*, *Itta* jt. Siinpuhul vrd ee *Iidla*, sm *Iittala* (küla), *Iitti* (vald), 1355–1362 lv *Yddo* ja *Yto* (EKNR; SPK: 96–97; SSN: 336; Stoebke 1964: 25, 32; vt ka Kettunen 1955: 275). Läänemeresoome päritolu toponüüm sisaldab vene sufiksit *-vo*, vrd *Луново* < *луна* 'pärn', seega on ta teiseselt laenatud vene keelest.

Kal **Paikkovan moiso** = Iittova. *Paikkovan moiso Haavikos* 'Paikkova mõis Haavikkos' (EKI 2). Mõis on saanud nime selle omanike vene perekonnanime *Baikov* järgi (Murašova, Mõslina 2003: 198). Viimase lähteks on peetud ees- või hüüdnime *Bai* vähendusvormi *Baiko*, vrd 1539 Novgorodi talupoeg *Иван Бай* ja 1492 talupoeg *Байко* (Vesselovski 1974: 20; Degina 2008: 24). Eesnimi võib seostuda turgi sõnaga *bai* 'isand, vaba inimene'.

5. Eesti-Ingeri külade nimed

Ajalooliselt kuulus Eesti-Ingeri Šeloni pogosti, viimase sõja eelsel perioodil Virumaa Narva (Naroova) valla koosseisu. Toona asus selle territooriumil 14 väiksemat või suuremat küla, kus elas 1935. aasta andmeil peamiselt isureid (920 ehk 49%) ja ingerisoomlasi (594 ehk 31,6%), tunduvalt vähem venelasi (11,5%) ning tühisel arvul eestlasi (7,2%) ja vadjalasi (0,07%) (Noormets 2003: 98). Koos vene asulatega asus 1922. aasta rahvaloenduse andmeil Eesti-Ingeris 23 küla (ÜRA IV: 23). Osa külasid hävis teises maailmasõjas. Enamik külasid paikneb või on paiknenud Lauga ja Narva jõge ühendava Rosona jõe ääres või läheduses, üksikud aga Narva jõe või Soome lahe ääres. Alapeatükis tuleb vaatluse alla 14 külanime ehk komonüümi.

***Alakülä**. Varasemad kirjanekud: 1585, 1586 *Allekylla*, 1589 *Allekjyle*, 1699 *Allantkyla*, 1704 *Аттенкила*, 1827 *Alakyla* (Dmitrijev 2016: 254, 260). Küla on paiknenud Narva keskjooksul jõe paremal kaldal. **Alakülä* algne tähendus on ilmne. *Alaküla*-nimelisi asulaid leidub ka mitmel pool Eestis (vt EKNR).

Tähelepanuväärne on nimekuju *Allantkyla*, mille algusosa näikse kajastavat samuti apellatiivitüve **ala-* 'alumine'. Siinpuhul võib kõne alla tulla sm *alanto* 'madalik; alang, nõgu' (vrd sm kirjakeelne *alanko*), nt *siin ol ennen suur joki alannos* 'siin oli enne suur jõgi nõos', *kum menee alas tuah alantoh* 'kui läheb alla sinna nõkku'; sõna on registreeritud Soome

lahe äärsetes kohtades (SMS). Liite *-ntO* käsitlemisel on lekseemi ilma tähendust märkimata maininud ka soome keeleteadlane August Ahlqvist (1877: 50). Soomes esineb *Alanto* üsna harva ka perekonnanimena, nt *Kaisa Alanto* (SKL: 31), *Kustaa Alanto* (LSS: 18). Sõjajaeelse Eesti Vabariigi perioodil rajati Eesti-Ingerisse taas *Alaküla*-nimeline asula (Noormets 2003: 98). 1922. aasta rahvaloenduse andmeil seda veel polnud (ÜRA IV:23).

Ei saa mööda minna ka kirjapanekust *Аттенкила* (**At(t)Vnkülä*), mis on küll mitmeti ebatäpne, kuid võib viidata oletatavale külanimele **Alanteenkylä*. See lähtuks apellatiivist *alanne* : *alanteen* 'madalik; alang, nõgu', mille kohta leidub Soomes teateid mitmelt poolt, nt Kuhmo *Vesi kyllä alanteille noussoo jos pato on kinni* 'Küllap vesi tõuseb madalatesse kohtadesse, kui pais on kinni' (SMS). Oletust aitab kinnitada Alavuse linna keskuses asuva järvekese nimi, mis on kunagi talletatud kujul 1571 *Alandhe tresk*; selle determinandi lähteks peetakse nominatiivset **Alanne* (SPK). Sõna esineb ka isuri keele Hevaha murdes kujul *alanneh* : *alantehe* 'madal koht' (IMS: 11). Komonüümi kolmanda variandi puhul on võimalik võtta aluseks ka muistne isikunimi **Ata* ~ **Atoi* (vrd ee *Adavere*, EKNR). Huvituseta ei saa vaikides mööda minna Harjumaa Alansi küla nimest, mis on aegade vältel talletatud kord *l-i*, kord *d-d* või *t-d* sisaldavana: 1241 *Atanascae*, 1417 *Adonis*, 1467 *Adanatz*e, 1501 *Allanas*, 1696 *Alans Kyla*, 1726 *Alans* ~ *Alandt* (EKNR). Lauri Kettunen (1955: 244) on sel puhul oletanud üheltpoolt *ala*-tüve, teisalt aga mainitud isikunime. Siinkirjutajal on kahe paiga näite põhjal tekkinud kahtlus, kas pole algse *l-i* asemele kirjutatud valesti mõneti sarnane *t*, aga tõestada pole seda praegu võimalik.

Hanikke : **Haniken** (vn *Ханике*; sm *Hanikke*; ee *Hannike* ~ *Hannika*). Is *Haniki* (*külä*), i-sm *Haniken* (*külä*) (Mägiste 1925: 48, 93, 97). Varasemad kirjapanekud: 1676 *Hannicka* (KBG), 1704 *Hanikyla* (GCP), 1922 *Hanikke* (ÜRA IV: 23). Vrd is *Hanikki* ~ *Haniki külä* ~ *Haniken külä* (IMS: 44). *Hanikel* (ainsuse adessiivis), *Hanikes paimenen* 'karjasena Hanikkes' (EKI 2). Küla paikneb Rosona merepoolsel kaldal.² Mägiste keelejuhi väitel olevat see rajatud 1910. aasta paiku, varem olevat kasutusel olnud ainult viljelusnimed *Haniken niittü* ja *Haniken pelto*. Ekslik on Pilli (2009: 32) seisukoht, et küla pole vanem 19. sajandist, sest teda polevat nimetatud vanadel kaartidel. Tegelikult on Hanikke vana küla, mis tõenäoliselt vahepeal ei eksisteerinud. Selle nimi lähtub eesnimest *Hannikka*,

² Kahe suure jõe vahel kulgeva Rosona jõe vesi voolab suurvee ajal Laugast Narva poole, madala veeseisu korral aga vastupidi.

vrđ ee *Annikvere*, mis on sama päritolu (EKNR). Pilli (2009: 32) peab vääralt kohanime päritolu ebaselgeks, oletades alussõna *hanhi* 'hani'. 1704. aasta nimekuju on kas ebatäpne või on siinpuhul tegu paralleelnimega, mis tuleneb tõepoolest läänemeresoome sõnast *hani* ~ *hanhi*. Ka Mägiste (1925: 48) lähtub küsimärgiliselt *nh*-lisest kujust, ent selles kohanimes pole muutust *h* < **nh* tuvastatud.

Ilkkina (vn *Илкино*). Varasemad kirjanekud: 1571 *Илкина*, 1618–1623 *Ilkina by*, 1571 d. *Блкинъ*, 1770 *Алкино* (Dmitrijev 2016: 252). Lisaks: 1922 *Ilkkino* (*Vanaküla*) (ÜRA IV: 23). Vrd ka is *Ilkkina* (IMS: 90), *Il'kkinaassa* 'Ilkino (Vana-)külani' (Mägiste 1925: 68). Toponüüm on tuletatud Vanaküla venekeelse nime järgi (vt tagapool). Tõenäoliselt on tegu esialgse läänemeresoome kohanimega, mida saab seostada, nagu Lõuna-Karjala nimesid *Ilkonsaaret* ~ *Ilkot* ja *Ilkonselkä*, isikunimedega *Ilkko*, *Ilkka*, *Ilkkonen*, *Ilkkoinen* (nt 1543 *ilkon Anders*; 1554 *ilckoin And*s). Need on karjalapärased nimevormid vene eesnimest *Ilja*, mis omakorda on nime *Elias* variante (SPK: 97). Küla rajaja Ilkaga seostab nime ka Jemeljanov (2011: 341). Pilli tuletas tänapäeva komonüümi samuti eesnimest *Илька* (< *Илья*), kuid seostas ajaloolise nimekuju *Блкинъ* ekslikult vadja üldsõnaga *õlkin* 'õlgedest' (Pilli 2009: 14–15). Tegu on siiski vanavene kirjutustavaga.

Kalliviere ~ Väi **Kal tivre** (vn *Фитинка*, *Калливере*; sm *Kallivieri* ~ *Kalliviere*; ee *Kallivere*). Varasemad kirjanekud: 1585 *Kallewerra*, 1586 *Kalleweera*, 1589 *Kaluis*, 1834 *Фитинская* (*Каллеверъ*), 1849 *Kalliwiieri* (Dmitrijev 2016: 254). Lisaks: 1922 *Fitinka* (*Kalluvere*) (ÜRA IV: 23). Küla paikneb Rosona ääres.

Toponüümi on püütud etümologiseerida mitmeti, kuid sageli asjatundmatult. Nii on see tuletatud sõnadest *kaolli* 'savi' + *viieri* 'küngas' (Jemeljanov 2011: 341), arvestamata seda, et lähtutakse väga hilisest laensõnast *kaoliin*. Teisalt on liitponüümi osistena esitatud sm *kallis* ja *veri* (Pilli 2009: 19). Eestis on tuntud külanimed *Kallavere* (1241 *Kallæuæro*, 1424 *Calliver* jt), *Kallivere* (1582 *Kalifer*) ja *Kalvre* (1424 *Calliver*) ning *Kalli*-nimelised kohad mitmel pool (EKNR), vrd ka sm *Kalela* (SPK). *Kallavere* on esimesena seostanud isikunimega *Kalle* ajaloolane Paul Johansen (Kettunen 1955: 275 järgi). Kettunen (1955: 53) ise on *Kaliküla* ~ *Kalliküla* puhul esitanud alussõna ühe võimalusena isikunime **Kalli*. Ta (1955: 321–322) pidas Eesti-Ingeri toponüümi laenuks eesti keelest. See olekski ainuke *vere*-lõpuline kohanimi Ingerimaal, mistõttu

Kettuneni oletus tundub üsna usutav. Valdek Pall ühendas nii Eesti kui ka Ingeri kohanime eesnimemega *Kalle* ~ *Kalli*, nt Eestis 1540 *Jacob Kalli*, Soomes 1467 *Bengt Kallinpoica* (vt Kettunen 1955: 321–322; Pall 1969: 51–52). Antroponüüm on üsna varakult tekkinud germaani isikunimest *Karl* (SSN: 369; vt ka Stoebke 1964: 89, 154). *Kalu*s, mis on tõenäoliselt vigane (poolik?) kirjapanek, meenutab ainult väliselt teist päritolu *Kalvi*-nime (vrd EKNR).

Vdj *Каллавеэри* ~ *Каллевере* (*Kallaveeri*) tähenduseks on esitatud 'kõrvuti mäega' (Pilli 2009: 19). Seegi pole küllalt hea seletus, kuid temas võib sisalduda tõetera, nimelt tõik, et siin võiks peituda vadja nimisõna *veeri* 'kül, äär; serv, veer, äär', vrd ka is *veerez* ~ *viirez* 'veeres, ääres' (IMS: 662; VKS: 1503). Pole selge, millist lähtesõna tähenduses 'mägi' peab autor silmas. Kõne alla võiksid tulla vdj *kal'lo* 'kalju' või *kallaz* : *kalla* 'kallas, rand; mägi, mäeveerg' (VKS: 371), vrd ka ee *kald* : *kalla* 'kallas', is *kallas* : *kalla* 'vall; järsak, nõlvak' (IMS: 128; Wiedemann 1973 [1893]: 191). Seetõttu ei tarvitseks komonüüm olla Eestist laenatud.

Küla ametlikku venekeelset nime *Fitinka*, vrd 1727 *Фитинска* (ILK) ja 1770 *Фетинская* (KSG), seostatakse mõisaomaniku Vietinghofi nimega, kuigi pole konkreetseid andmeid selle perekonna seosest Kalliverega, vaid hoopis Kabrio kandiga (Jemeljanov 2011: 341; Pilli 2009: 19). Asula on 16. sajandil elanikest tühjenenud, millele osutab sajandeiks püsima jäänud kohanimel mitmel kujul esinev apellatiiv *пустошь* 'asustamata või ülesharimata maa, jäätmaa, kõnnumaa' (VES III: 308), sh 1571 *Пустошка на р. Росонъ*; 1618–1623 *Pustofsch by*; 1704 *Putefschoi*; 1827 *Postoskie* (*Rosana Hoff*).

Karstola ~ **Karstalo** (vn *Каростель* ~ *Коростель*; sm *Karstala*; ee *Karstula*). Varasemad kirjapanekud: 1676 *Karstala* (KBG), 1704 *Karttila* (GCP), 1727 *Кастала* (ILK), 1812 *Карстали* (Jemeljanov 2011: 340). Lisaks: *Karostelli* (ÜRA IV: 23). Küla asub Rosona mõlemal kaldal. Soomes on Karstula vald, mille nimi pärineb komonüümist (1788 *Karstula*) ja viimane omakorda talunimest, mille aluseks peetakse selle kunagise peremehe nime *Karstu*. See on rahvapärane moodustis alamsaksa mehenimest *Karst* ~ *Karsten*, mis tuleneb omakorda eesnimest *Christianus* (SPK: 140), vrd ka ee *Karste*, sm *Karstu*.³ 1704. aasta *s*-tähega nimekuju on ilmselt ebatäpne.

³ Nime *Karste* on seostatud alamsaksa eesnimemega *Karsch* [karsk] (EKNR). Siinpuhul võiks kaaluda samuti isikunime *Karst*.

Teisalt ei saa asjaomase kohanime uurimisel päriselt tähelepanuta jätta ee *Kariste* ja **Karistvere*. Kettunen (1955: 300) toob viimase puhul võrdluseks ee *karistama* ja *kari* 'range kord' ning sm *Kari*, *Karri* [*< Makarios*]. Pall (1969: 55–56) on esitanud tüve **Kari-* vasteteks *kari* 'range kord', *kari* 'kalju, riff', *karine* 'kivine' ja ürikunime *Karre* (1548 *Jan Karrepoick*). Siinkirjutaja jätkaks võimalikud apellatiivsed vasted semantika poolest targu kõrvale ja keskenduks vaid antroponüümsele päritolule. See oletus eeldab kohanimes teise silbi vokaali väljalangemist, mille kohta pole kindlaid tõendeid, sest *Karttila* pole usaldatav ja vene nimes *Karostel* võib esineda siirdehäälik. Lisaks tuleks arvata, et toponüüm on laenatud alalütlevas käändes, nagu seda on ee *Kазеньл* 'Kasepää' (EKNR). Teisalt on külas viimastel sajanditel elanud ainuüksi venelased, mistõttu kerkib küsimus seosest apellatiiviga *коростель* 'rukki-rääk (*Crex crex*)' (vt VES II: 918). Vähemalt mõjutanud on see sõna vene nimekuju küll.

Jemeljanov (2011: 340) on märkinud, et isurite arvates sisaldub *Kars-tola* nimes nõge tähistav sõna, seega oleks tegu suitsutarede külaga. Tõsi küll, soome murretes, ka Eesti-Ingeris tunti lekseemi *karsta*, mis tähendab erisuguseid kihte, sh lakke või seintele kogunenud nõekihti (SMS; vrd *karsta* 'sügelised; kärntõbi'; IMS: 138–139; IKH: 63; VKS: 396). Sellise etümoloogia õigsuse korral tuleks eeldada *kü*-osise väljalangemist sõnast *külä*, mille kohta aga pole andmeid.

Kullaküla ~ Kullankylä (vn *Мертвица*; sm *Kullankylä* ~ *Kulla*; ee *Kullaküla*). Varasemad kirjapanekud: 1585 *Kulddakÿlla*, 1586 *Kulddakÿlla*, 1589 *Kuldaÿla*, 1704 *Kullabÿ*, 1704 *Иколла*, 1849 *Kulla* (Dmitrijev 2016: 253). Lisaks: 1699 *Kulla* (LCÖ), 1922 *Mertvitsa* (*Kullaküla*) (ÜRA IV: 23), 1929 *Kullaankylä* (IAN). Praeguseks hävinud küla paiknes Lauga ja Rosona jõge ühendava Kullajõe ääres. Tartu rahu järgne riigipiir jagas küla kaheks, kusjuures Eesti-poolne osa sai soome keele eeskujul nimeks *Kullaküla*, Venemaa-poolisel osal aga säilis senine venekeelne nimi. *Kulla*-nime kannavad ka sealne jõgi ja soo (Pilli 2009: 18). Toponüümi täiendosa lähteks on is sm vdj *kulta* : *kullan* 'kuld'. Kohanime kohta käibiv legend räägib, et Rootsi kuningas Karl XII uputanud küla kohal üle jõe suundudes oma kuldse tõlla jõkke (Pilli 2009: 23–24). Varasemad kirjapanekud kajastavad nimeosade nominatiivset liitumist. Nimeosa *Kulla-* ilmumisele allikatesse võis eeskujul anda rootsi päritolu laensõna, mis esineb asustusnimeses kujul *-kulla* 'ümar

küngas'.⁴ *Kulla*-nimesid on arvukalt ka Eestis: *Kulla*, *Kullaaru*, *Kullaga*, *Kullamaa*, *Kullametsa*, *Kullamäe*, *Kullavere*, millest osa võib seostuda muistse isikunimega **Kulta*, mille kunagine olemasolu on *u* ja *ü* eristamatuse tõttu antroponüümis jäänud ebakindlaks (vt EKNR; Kettunen 1955: 145–146; Stoebe 1964: 93–94).

Kullajõe venekeelne nimi on Mertvitsa (1571 *Мертвица*, 1584 *Miertwiss*, 1618–1623 *Mertuitza by*; Dmitrijev 2016: 253). Sama toponüüm on Valgevenes tuntud *Мяртвица* ja Serbias *Мртвица* kujul. See on lähtunud algslaavi lekseemist **mьrtvica* 'seisev vesi; tühjaks jäänud jõesäng', väljendades nn surnud (**mьrtv-*) vett vastandina elavale, st voolavale veele (Loma 2013: 157). Eesti-Ingeri Mertvitsa on Rosonast algav ja Laugasse suubuv jõeharu, mille nimi on tekkinud tõenäoliselt sellest, kui mainitud jõed on saavutanud veetaseme, mille korral ei suuda Mertvitsa vesi enam voolata ja on paigal (Pilli 2009: 24, 25).

Siinpuhul tekkis mõte, kas läänemeresoome nimi ei pärine hoopis isuri keelest ja on alles hiljem kulunud sõnaks **kulta*. Ehk on võinud see kunagi kõlada kujul **koold ~ *kuold* 'surnud' (< **koolnut*), sest ainult Alam-Lauga murdes esineb *d*-line minevikupartitsiip, nt *issud* 'istunud', *temmad* 'tõmmanud' (Laanest 1966: 132). Sealse võimaliku muutuse *oo > uu* kohta pole teateid, seevastu diftongid, mis esinevad pikkade vokaalide kõrval ka Alam-Lauga murdes, võivad olla üsna varased, algisurist pärinevad. Paraku pole lõpuni kindel, kas diftongid on tekkinud pikkadest vokaalidest või vastupidi; esimest võimalust soome dialektide mõjul peetakse siiski tõenäolisemaks (Laanest 1966: 77–80; 1986: 69).

***MVIVkatko ~ *MVIIVkatko**. Varasemad kirjanekud: 1571 *Молокотка на Наровъ*, 1585 *Mullÿ kothkjÿ*, 1586 *Mullakothkjÿ*, 1589 *Målekottke*, 1618–1623 *Molokotka*, 1699 *Mellakatko*, 1704 *Mellakatko* [GCP], 1704 *Мелланъ катко*, 1827 *Mellankalko* (Dmitrijev 2016: 255). Lisaks: 1699 *Melankat..* [lõpp on loetamatu] (LCG) ja 1699 *Mellonkatus* (LCÖ).

Küla paiknes Narva jõe paremal kaldal, lisajõe Rosona suubumiskohas. 1618–1623 *Molokotka* lähtub vene keelest, mida kajastab ka sõnalõpu *a*. Muul juhul ei maksa sõnalõpule tähelepanu osutada, sest järgsilpide täisäälikute kirjanekud on enamasti väga varieeruvad.

⁴ Soome arvukad *kulla*-nimed (nt 1676 *Kullaby*; KBG) ongi teist algupära (vt SPK: 191 sub *kulla*).

Tegu on kahtlemata kaheosalise toponüümiga. Et järelosise algussilpi on üsna ühtlaselt talletatud, siis võib oletada, et see oli rõhutatud, mis tähendab, et kohanime osi hääldati eraldi. Selle algussilbi vokaalimärgiks kirjutati esialgu *o*, ent alates 17. sajandi lõpuaastast *a*. Vähemalt vene-pärane *Molokotka* võimaldab oletada ka muutust $o < a$, sest läänemere-soome keeltest laenatud sõnades võib *a* (*лахта* 'laht', vrd krj *lahta*; *макса* 'maks (elund)', vps *maks*) ja *o* (*кобры* 'käed', vrd vps *kobrad* 'peotäied') säilida, kuid *a* võib muutuda ka *o*-ks (*лахта*, *мокса*) ja lms *o* teisel omakorda *a*-ks (*кабры*) (Mõznikov 2004: 367, 369).

Seega võiksime Ingeri toponüümi kõrvutada eesti murdelise maastiku-sõnaga Amb HJn JMd Juu Kad Kuu VNg *katk* : *katku* 'madal soine koht, mülgas' (EMS II: 837).⁵ Niisiis on ta levinud peamiselt Soome lahele lähemal asuvates kihelkondades Harju-Jaanist Viru-Nigulani, tehes siirde Eesti keskosas vaid Järva- ja Raplamaani. Ent *katk*-sõna sisaldav kohanimi esineb laiemalt, ulatudes Lääne-Saaremaalt tihedalt Lüganuseni ja sealt edasi hajusalt Vaivarani ning põhjarannikult tihedalt Tormani ja hajusalt Saarde, Puhja ja Tartu-Maarja kihelkonda, nt Trm *Liikatko*, *Lullikatko* (Pall 1977: 204, 205 (kaart), vt ka EKNR). Mujal Ingerimaal pole *katk*-sõna talletatud, kuid arvestades käsitletava küla lähedust Eestile tohiks see võimalik olla. *Mellankalko* on ilmselt vigane kuju *t*-tähe kriipsu unustamise tõttu. Nõnda näiteks on samal kaardil juhtunud ka Karstala nimega (*Karslalla*).

Kohanime algusosa tegelik kuju jääb ebaselgeks, sest juba esimese silbi vokaali kirjpilt varieerub, rääkimata siis järgsilpidest. Samuti pole tuvastatav, kas *l* on pikk või lühike. Esialgu on esimeses silbis pikka aega registreeritud tagavokaal (*ā*, *o*, *u*), ent alates 17. sajandi lõpuaastast aga järjekindlalt eesvokaal (*e*).⁶ Selline kirjpilt kajastab kas mingit kirjapanijatele võõrast häälikut või on sõnakuju muul põhjusel ajapikku teisenenud.

⁵ On oletatud, et maastikusõnas *katk* peitub sama tüvi mis nakkushaiguse omas (EES: 135–136). Käesoleva kirjutise anonüümne retsensent soovitas õigusega selle seostada pigem sõnaga *katkema*, mistõttu *katk* võis tähendada liikumistee katkemiskohta, kust oli keerukas läbi pääseda, vrd sm *katko* 'katkemine; paus; peatus' (SES I: 451) ja vdj *katko* 'murdumine; murdmine' (VKS: 408).

⁶ Analoogilist vokaalivaheldust kajastab ka mitmeti tõlgendatud ee *Mullavere*: 1473 *Moliver*, 1582 *Melewer*, 1585 *Malauer*, 1588 *Muliwer*, 1725 *Mullawer* (EKNR). Toponüümi edasise uurimisega tasuks veel tegelda.

Esimesel juhul võiks kõne alla tulla eesti (kui tegu on meie siirdlaste külaga) või vadja õ-häälik. Praegustel andmetel oleks ainuke sobiv sõna ee vdj *mõla* 'aer; mõla (segamisriist)' (VKS: 762–763), vrd is *mela* 'kepp mingi segu segamiseks', sm *mela* 'mõla' (IMS: 304). Lähtealuseks on olnud mingi objekti (nt jõekääru) kuju, vrd ee *Mõla*, sm *Melalahti*, *Melajoki* (EKNR; SPK). Teisalt lubab vene *o*-line kirjapanek oletada vanavene keeles üksnes palataliseerimata konsonandi ees toimunud vokaalimuutust *e > o*, nt *село* [selo] 'küla' : *сѣла* [s'ola] (mitmuse nominatiivis). Samal ajal peenendus vokaalile eelnev kaashäälik, kuid aastasadu palatalisatsiooni sageli ei tähistatud. Nii esineb ürikutes nt *ному* 'temale' *нѣму* asemel (kirjakeeles *нему*) või *Стонане* (< *Стенане*) *Стѣнане* asemel (Kiparsky 1963: 107–108; Shevelov 1964: 423). Palataliseerimata konsonandi tingimus eeldab, et läänemeresoome toponüümi teises silbis pidi esinema tagavokaal. Rootsikeelsed kaardinimetused võivad olla tuletatud venekeelsetest.

Kui lähtuda esialgse *a*-lise ja pärastise *ä*-lise esisilbi oletusest, siis sobiks vanemate nimevormide päritolu seletamiseks isikunimi **Mallei* ~ **Malloi*, mille hiljem on vahetanud välja *Mäll* (< **Melchior*), vrd ka ee 1515 *Andres Melle*, lv 1564 *Melle Melckopoy*, sm? 1370 *Henrik Melle* (Stoebke 1964: 56). Sellise arengukäigu võimalust on arutatud mitmeti etümologiseeritud ee *Mallavere* puhul, sest seda on puhuti hääldatud ka *Mällavere* (EKNR: Mala, Mallavere, Mäla; vt ka Kettunen 1955: 79). Kõne alla tuleks ka isikunimi *Meel*, vrd *Meelste* jt (EKNR). Lisatagu siinkohal, et soome toponüümik Saulo Kepsu on Karjala maakitsuse kohanimed *Mellala*, *Mellanen*, *Melloinen* ja *Mellola* (1590 *Mellela by*) tuletanud õigeusunime *Meleti* rahvapärasest vormist *Mello* (KK: 281, 282). Seega, mitu korda vilksatab teise silbi tagavokaalsus.

Eelkirjeldatud arengukäiku saaks oletada ka juhul, kui isuri apellaatiiv *mala* 'katusemalk' või *malo* 'kuhjale pandud kasevits' (IMS: 294) asendatuks osisega *mela*, ent siin oleks keerukas nimepanekut motiveerida. Lembit Vaba on soovitanud ee MVIV-tüveliste kohanimedega *Malla*, *Mullavere* jt puhul kaaluda balti maastikusõna *mala* 'liivane mererannik' (vrd läti *mala* 'kallas, äär, serv') (EKNR). Soome keeles on apellaatiiv *malo* hääbunud tähenduses 'rand, rannaäär', kuid säilinud tähenduses 'pragu; laht; madalik'. Selle sõnaga on viidud ühendusse sm *Mallosjärvi* ja *Mallusjoki* (SPK).

Vaevalt et tõsiselt tulevad arvesse väliselt sarnased vdj *mal'l'akaakko* ~ *mal'l'okaakko* 'kassikakk' (VKS: 698, 699) ja *malikakku* ~ *maljakakku*

'kassikakk' < *malja* 'kauss, pott' (VKS: 698, 699; IMS: 295). Siinkirjutajale tundub kõige tõenäolisem uuritava toponüümi esisilbi eesvokaali või eesti siirdlaste korral ka *õ* esinemus. Päritolu usaldusväärseks selgitamiseks oleks kindlasti vaja täiendavat lähteainest.

Pien Ropsu (vn *Новая Ропуша*; sm *Uusi Ropsu*; ee *Väike-Ropsu*). Varasem kirjapanek: 1922 Ropsha (ÜRA IV: 23). Praeguseks hävinud küla paiknes Soome lahe ääres, oli rajatud enne sõda Eesti Vabariigi perioodil (Noormets 2003: 98). Vt *Ropsu* (kirjutise teine osa).

Räkälä (vn *Рякяля*; sm *Räkälä*; ee *Rägala*). Varasem kirjapanek: 1922 *Räkälä* (ÜRA IV: 23). See on suhteliselt hiline küla. Praeguseks hävinud, kitsa, ligikaudu viie kilomeetri pikkuselt paiknenud küla algas Rosona jõest ühe kilomeetri kaugusel ja ulatus Soome laheni. Pilli arvates seostub nimi isuri sõnaga tähenduses 'kõlbmatu koht', kuna ala on soostunud ja kaetud põõsastega (IDK: 20–21).⁷ Toponüümi tüvi on ehk võrreldav eesti kohanimedega *Räga* ja *Rägavere*. Kettunen on viimasele nimele toonud võrdluseks ee *räga*, *rägastik* 'tihnik' ja *räga* 'mustus, röga, lima'. Pall (1969: 210) lähtestas *Räga* talu nime üldsõnale *räga* 'padrik'; seda viimati mainitud tähendust Ingerimaa sõnaraamatud paraku ei maini, vrd is *rägä*, vdj *räkä* 'tatt; röga' (IMS: 496; IKH: 171; VKS: 1086–1087).

Saarkülä (vn *Саркуль ~ Саркюля*; sm *Saarkylä*; ee *Saarküla*). Varasemad kirjapanekud: 1582 *Sarakyla*, 1584 *Sarakylla*, 1585 *Sarrekylla*, 1676 *Sarenkylä*, 1704 *Lilla* [= Väike] *sarenkylä*, *Sarenkylä* [GCP], 1849 *Saarenkylä* (Dmitrijev 2016: 252). Lisaks: 1699 *Sarankyla* (LCÖ), 1922 *Saarküla* (ÜRA IV: 23).

Mägiste (1925: 75) on monograafias kirja pannud is *Saarkülä ~ Säärkülä* (harva) 'Saarküla', mispuhul *aa* > *ää* olevat tekkinud regressiivse assimilatsiooni teel. Lähtesõnaks on is sm vdj *saari* 'saar' (vt ka Pilli 2009: 29). Nimi on saadud sellest, et küla paikneb saarekujulisel maa-alal, mida ümbritsevad Rosona ja Narva jõgi, Soome laht ning Vaikne järv. Kunagi on see olnudki tõeline saar, mis on hiljem mandriga ühinenud (Selart 1998: 42). Näikse, et toponüümi algusosa nominatiivne liitumine on algsem nagu Kullaküla nimeski.

Smolka (vn *Смолка*; sm *Tervola*; ee *Tõrvala*). Varasem kirjapanek: 1922 *Smolka* (ÜRA IV: 23), 1929 *Tervola* (IAN). Hävinud küla paiknes Narva jõe paremal kaldal. Jemeljanovi (2011: 341) teatel sai nime puutõrva

⁷ Perekonnanimede eestistamise käigus 1920. aastatel olevat üks sealne taluperemees võtnud endale perekonnanimeks *Räkälä* ja ta poeg *Paju* (IDK).

utmise rajatiste järgi, milles olevat tegutsetud kuni 1928. aastani. Siinpuhul vrd ee *Smolnitsa*, mida on samuti seostatud tõrvaajamisega ning mis on seotud vene apellatiividega *смола* 'tõrv, vaik, pigi' ja *смолишь* 'tõrvama' (EKNR). Seega on asjaomane kohanimi võetud vene keelest, kus ta on tõlkelaen läänemeresoome keeltest. Tõrva tähistav lekseem toponüümide alussõnana pole läänemeresoome keeltes haruldus, vrd sm *Tervaala* ja *Tervola*, ee *Tõrva* jt (SPK; KK: 456; EKNR). Nii *Räkälä* kui ka *Tervaala* ja *Tervola* on *IA*-liitelised toponüümid. Pole selge, miks eesti keeles on *Tõrvala*, mis eeldab lähtekeelset toponüümi *Tervaala*; paraku pole siin- kirjutaja valduses Narva-taguses kasutatud nimekuju.

Uus-Füötromaa (vn *Новая Фёдоровка*; sm *Uusi-Vyötermaa* ~ *Uusi Feodormaa*; ee *Uus-Feodermaa*). Varasem kirjapanek: 1922 *Feodorovka-Uus* (ÜRA IV: 23). Praeguseks hävinud küla oli asutatud sõjaajal perioodil (Noormets 2003: 98). Vt *Füötromaa* (kirjutise teine osa).

Vanakülä (vn *Илькино*; sm *Vanhakylä* ~ *Vanakylä*; ee *Vanaküla*). Varasemad kirjapanekud: 1582 *Wenekylä*, 1584 *Wenekyilla*, 1585 *Wännekylä*, 1667 *Wanakulla*, 1699 *Wainokylä hof by*, 1704 *Wanakylä* [GCP], 1849 *Wanhakylä* (Dmitrijev 2016: 252). Küla paikneb Rosona maapoolisel kaldal. Hiljemalt Rootsi ajast alates on kaartidel paralleelselt kasutatud nii läänemeresoome kui ka vene nime (vt eespool).

Konsonandijärgse *h* kadu (*vana* < **vanha*) on isuri keele Alam-Lauga murdele iseloomulik, kuid võis esineda ka mõnes sealse ingerisoomes külas (Laanest 1966: 59). Kohanime etümoloogia on läbipaistev: 'vana + küla'. *Vanhakylä* on tuntud ka Soomes (1544 *Vanhakylä*) ja Karjala maakitsusel (1557 *vanakyle*; 1576 *Wanhakyle*). Soome uurijate arvates on need külad piirkonnas kõige vanemad, tekkinud perioodil, kui sinna hakati rajama uusi külasid (SPK: 490; KK: 484). Öeldu võib kehtida ka Eesti-Ingeri Vanaküla kohta.

Teisalt tekib küsimus, miks kandis Vanaküla esialgu Väikülaga peaaegu identset nime. Kas võõramaised üleskirjutajad ei suutnud kõla järgi eristada osiseid *Vanha-* ~ *Vana-* ja *Vene-*või oli mõlemal külal esialgu üks ja sama nimi? Kas toponüüm üldse lähtubki sõnast *vanha*? Ehk oli küla saanud nime selle esimese asuka järgi, vrd 1210 lv *Wane*, 16. saj ee? *Wani*, 1376 ee *Wene* (Stoebke 1964: 74)? Küsimused jäävad esialgu vastamata. Igatahes 1582.–1589. aasta arhiiviandmed näitavad, et tegu on kahe iseseisva küla, mitte ühe küla. *Wainokylä* on kas ebatäpne kirjapanek

või hoopis mõni teine asula, vrd ee *vain* : *vainu*, vdj *vainio* 'külavaheline või külaäärne rohumaa'.

Väikülä ~ Väi **Väükülä** (vn *Венкуль*, alates 1997 *Венекуля*; sm *Väikylä*, is *Väikülä* ~ *Väinkülä*). Varasemad kirjapanekud: 1582 *Wenekyle*, 1584 *Wenekylla*, 1585 *Weenkýlla*, 1586 *Wäenkýlla*, 1589 *Wännekýlle*, 1667 *Wegenkulla*, 1699 *Wägenkyla*, 1704 *Wägenkyla* [GCP], 1704 *ВЛгенкіла*, 1727 *Вякуля*, 1770 *Норовская* ja *Вяйкула*, 1827 *Wägenkylä*, 1849 *Wäikylä*; 1863 *Венкуль Наровская*, 1906 *Венкуль*, 1942 *Венекуола* (*Вяйкуола*) (Dmitrijev 2016: 252). Lisaks: 1676 *Lilla Wäyenkyla*, *Wäyenkylä* (KBG), 1699 *Wenakila* (LCG) ja *Wain Kyla* (LCÖ), 1741 *Biakula* (L'Isle 1741), 1741 (meetrikaraamat) *Вянкули* (Jemeljanov 2011: 339), 1867 *Waikylä* (*Норовская*) (Köppen 1867: 136), 1922 *Venküla* (*Väiküla*, *Narovski*) (ÜRA IV: 23). Küla paikneb Rosona jõe suudme lähedal maapoosel kaldal Saarkülä vastas.

Väikülä etümoloogia kohta võib teha mitu oletust, kuid seda ei saa praegustel andmetel veel üheselt kindlaks teha. Eesti külanime *Veia* (vrd 1739 *Weia Thomas* ~ 1758 *Waia Thomas*) ja Ingerimaa *Vainkylä*, *Vena* ja *Venakontsa* kõrvutamisel on Ariste (1965: 96–97) oletanud, et isuritest elanikkonnaga Väikülä nimi seostub selle oletatavate algasukatega – vadjalastega. Varem võis külanime algusosa kõlada kujul **vai(n)-*, millest päraspoole on *külä* mõjul saanud *väi(n)-*.⁸ Vokaalimuutusest ja genitiivsest liitumisest (nagu ka isuri keeles) annab Ariste arvates tunnistust asula venekeelne nimi. Paraku polnud autoril kasutada komonüümi 19. sajandist vanemaid kirjakujuisid.

Jemeljanov (2011: 340) on *Väi*-tüve päritolu seletamisel välja pakunud eesti ja soome sõna *väi* (*vaag*) 'päsmer; kaalud' kujul, eeldades, et külas paiknes turg, kus novgorodlased ja välismaalased kauplesid. Ent *Väi*-kuju kaalude tähenduses pole Ingerimaa läänemeresoome keeltes registreeritud. Küll esineb Lääne-Eestis ja saartel alamsaksa laensõna *vaag* : *vae* 'kaal; hoob' (VMS II 621; EES: 582), kuid vaevalt see ulatus teisele poole Narva jõge. *Ven*-osise kõrvutas Jemeljanov veel apellatiivi-dega *venäläin* 'venelane' ja *vene* 'vene, paat', ebapiisava põhjendusega, et Väikülas oli iga pere omanduses paat. Viimane sõna sobib küll häälikuliselt, kuid semantika poolest jääks väheusutavaks.

⁸ Huvipakkuv on märkida, et Kurgola poolsaarel asuv *Wena* on vene keeles kandnud nime *Венкуль* (Köppen 1867: 136). Ilmselt seepärast on 1863. aastal Väiküla nimi esitatud kujul *Венкуль Наровская*.

Mõtlemapanev on uuritava kohanime võimalik seos rahvanimetusega. Jemeljanov (2011: 340) on siinpuhul viidanud asula kõige varasematele nimedele 1380 *Russische Dorf* 'Veneküla' ja Šeloni obrokiraamatus mainitud 1498 *русское село Наровское* 'vene suurküla Narovskoje', st Narva jõe äärse asula tähenduses. Sama külanime on hiljemgi tuletatud jõenimest: 1571 *Норовское*; 1618–1623 *Narofschy by*; 1834 *Наровская* (Dmitrijev 2016: 252). Jemeljanov ei pidanud õigusega Väiküla venelastega asustatud külaks, vaid pigem asulaks, mis paikneb Vene ja Saksa alade piiril. Ta oli regeetidest talletanud ülemsaksakeelse nimekuju, ent 1380. aasta paiku kirjutatud ürik on tegelikult alamsaksa keeles. Selles toonitab Narva foogt, et Tallinnast Narva laeval toodavaid kaupu ei tohi maha laadida Veneküla juures (*to dem Russchen dorpe*); toponüüm kujul *Russchendorp* on esitatud ka raamatu nimeregistris (LEC III: 115 (nr 1372), 369 (nr 1161), 784). Uurijate arvates on tegu Väikülaga (vt Selart 1998: 42). Võiks oletada, et nimi ongi tekkinud väljaspool Ingerimaad. Rahvanimetusele võivad osutada ka 16.–17. sajandil kirja pandud nimeosad *Wene-*, *Wena-* ja *Wänne-*. Teisalt esinevad need ka Vanaküla nime kirjapanekutes (vt eespool), mis lubavad arvata ka isikunimelist lähet.

Juba 1585. aastal on käibele tulnud nimevorm *Weenkýlla*, milles *n* ei paikne *e*-tähtede vahel. Kas siinpuhul on tähed vahetusse läinud? Kas siit alates on toponüüm kivistunud ametlikes dokumentides edasi kandunud ja lõpuks rahva sekkagi läinud? Samas on võimalik, et tegu on hoopis kahe erineva nimega, millest just *vene*-osise nime sisaldub ürikutes, kuid rahvapärane on olnud *vai*-elemendiga, mis ulatub tänapäeva. Soomekeelses Wikipedias (*sub* Väikylä) on mainitud, et kohanime on seostatud muu hulgas sõnaga *väki* : *väen* 'rahvas; sõjavägi; (vananenud sõnana:) vägi, võim'. Kahjuks puudub asjakohane viide, mistõttu siinkirjutajal pole õnnestunud leida vajalikku kirjakohta. See apellatiiv sobiks küll, kui ta lähteks on isikunimi, mis võiks ehk olla tõenäolinegi, vrd 1355–1362 lv *Weke* ja 1508 ee *Wege* (Stoebke 1964: 72).

Huvi pakub nende 17.–18. sajandi kirjapanekute algusosa, mille keskel esinevad *y* ja *g*. Esimesele tähele vastab *j*-häälik, mis võib esineda *väki*-sõna nõrgas astmes, nt vdj *väki* ~ *vätši* : *väee* ~ *väjee* (VKS: 1568). Tähe *g* ilmumine ürikutesse alles 17. sajandil pärast seda, kui on talletatud *g*-ta (< **γ*) vorme, äratub kahtlust. Viimase sõna peaksid siinpuhul ütlema rootsi keele ajaloo spetsialistid. Ehk on siin *y* siiski asendunud *g*-ga, mida rootsi keeles hääldati eesvokaalide ees *j*-na. 1827. aasta *g*-line nimekuju

ei tule arvesse, sest asjaomane kaart toetub 1676. aasta kaardile, mille esineb siiski *y* (KBG).

Praegu jääb ebaselgeks *Narovskaja* ja *Väikülä* vahekord. 1676. aasta kaardil on Väiküla kohale märgitud *Wäyenkylä* ja Narva jõe paremale kaldale ligikaudu Narva linna ja jõesuudme vahelise lõigu keskohta *Lilla Wäyenkyla*, st Väike-Väiküla (KBG). Sarnast pilti näeme ka 1678. aasta kaardil (GCP). Nagu eespool mainitud, on Schmidt (1770) kaardil *Horovskaja* paigutatud samuti enam-vähem õigesse kohta, kuid *Вяйкула* hulka maad ülesvoolu Rosona keskjooksu suunas (KSG). 1741 *Biakula* on ilmselt vigane vorm juba kirillitsa *в/v/* ebaõige asendamise tõttu *b*-ga, samuti on *i* ja *a* oma kohad vahetanud, kas eksikombel või mingi varasema venekeelse kaardi põhjal, mille *я* on translitereeritud *ia*-ga, vrd 1727 *Вякүля*. Mellini (1991 [1797]) kaardil esinev *Wiakulla* on paigutatud samuti Rosona jõe keskjooksu poole, kusjuures tänapäeva Väiküla ligilähedasele asukohale on kirjutatud *Norowskaja*. Eeskujuks näikse olevat Schmidt kaarti.

Nime *Väikülä* 'Vä(h)iküla' on Mägiste teatel mõnikord kasutanud Väiküla vanemad inimesed. See viib mõtte võimalikule sugulasterminile, vrd ee *väi* ~ *väü*, is vad *vävü* : *vävün* 'tütre- või õemes' (IMS: 686; VKS: 1568–1569; VMS II: 718). Vanemad kirjapanekud seda ideed ei toeta.⁹ Mägiste (1925: 77) ongi õigesti vihjanud muutusele isuri toponüümis *äi* > *äü* järgneva silbi assimileerival toimel. Narva-Jõesuus tarvitatud nimi *Vähiküla* näikse rahvapärase seostamisena sõnaga *vähk* ~ *vähi* jt (vt VMS II: 717), kuid võib olla ka jäänuk mingist konsonandist, vrd *väki* (vt eespool).

6. Kokkuvõtteks

Linnanimed (*Pakari*, *Petteri* jt) sarnanevad üldiselt vadja omadega. Kaks sama mõisat tähistavat nime (*Iittova*, *Paikkovan moiso*) tulenevad isikunimest. Liigisõna *külä* sisaldavad *Alakülä*, *Kullakülä*, *Saarkülä*, *Vanakülä* ja *Väikülä*. Ülejäänud külanimedes determinant puudub. Kolm toponüümi (*Kalliviere*, **MVIIVkatko* ~ **MVIIVkatko* ja *Uus-Füötromaa*) sisaldavad nn valedeterminanti. Liide *-la*, mispuhul pole välistatud ka teke sõnast *külä*, on tuvastatav kohanimedes *Karstola* ja *Räkälä*. Laienditega *pieni* 'väike' ja *uusi* on varustatud *Pien Ropsu* ja *Uus-Füötromaa*. Need sõjaeelse

⁹ Seda allusõna ei peeta kuigi tõenäoliseks ka ee *Väimela* puhul (EKNR).

Eesti Vabariigi ajal rajatud väikekülad on nime saanud Venemaa-poolele jäänud põhikülade järgi, nt sm 1929 *Uusi Ropsu* ja Venemaa poolel *Vanha Ropsu*. Osa komonüümide etümoloogia on läbipaistev, nimelt juhul, kui küla on nimetatud asendi (*Alakülä, Saarkülä*), ümbruse (*Räkälä*), vanuse (*Vanakülä*) või elanike tegevusala järgi (*Smolkka*). Põhisõna *Kulla* (< *kulta* 'kuld') determineeritus vajaks veel selgitamist. Teiste komonüümide päritolu pole üheselt selge. Nende hulka kuuluvad suhteliselt arvukad kohanimed, mille puhul võib oletada antroponüümset algupära, sh *Hanikke, Ilkkina, Kalliviere, Karstola, *MVIvkatko ~ *MVIIVkatko* ja *Uus-Füötromaa*. Vene keelest on laenatud peale viimati mainitu ka *Ilkkina* ja *Smolkka*.

Lühendid

Amb – Ambla; ee – eesti keel; is – isuri keel; i-sm – ingerisoomi; Han – Hanikke; HJn – Harju-Jaani; JMd – Järva-Madise; Juu – Juuru; Kad – Kadrina; Kal – Kallivieri; krj – karjala keel; Kuu – Kuusalu; lms – läänemeresoomi keeled; lv – liivi keel; sm – soome keel; Trm – Torma; vdj – vadja keel; vn – vene keel; VNg – Viru-Nigula; vps – vepsa keel; Väi – Väikülä

Kirjandus

- Ahlqvist, Aug[ust]** 1877. Suomen kielen rakennus. Vertaavia kieliopillisia tutkimuksia 1. Nominien synty ja taivutus. Suomalainen runo-oppi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ariste, P[aul]** 1965. Vadja kohanimedes. – Slaavi-läänemeresoomi suhete ajaloo. Artiklite kogumik. Toim H. Moora, L. Jaanits. Tallinn: Eesti Raamat, 91–106.
- Degina** 2008 = Т. Дегина 2008. Энциклопедия русских фамилий. Тайны происхождения и значения. Москва: Астрель, АСТ.
- Dmitrijev** 2016 = А. В. Дмитриев 2016. Топонимия Ивангородского лена 1580-х годов. Материал для историко-топонимического словаря Ингерманландии. – *Linguistica Uralica* 4, 247–265.
- EES** = Eesti etümoloogiasõnaraamat, 2012. Koost ja toim Iris Metsmägi, Meeli Sedrik, Sven-Erik Soosaar. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ety/>.
- EKI 2** = Eesti Keele Instituudi kogu: [Vaivara]. – Eesti Keele Instituudi kohanimedekartoteek. http://heli.eki.ee/kohanimed/index.php?khk=vai&d_info=a-ü&om=eki2.
- EKNR** = Marja Kallasmaa, Evar Saar, Peeter Päll, Marje Joalaid, Arvis Kiristaja, Enn Ernits, Mariko Faster, Fred Puss, Tiina Laansalu, Marit Alas, Valdek

Pall, Marianne Blomqvist, Marge Kuslap, Anželika Šteingolde, Karl Pajusalu, Urmas Sutrop 2016. Eesti kohanimeraamat. Toim Peeter Päll, Marja Kallasmaa. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <https://www.eki.ee/dict/knr/>.

EMS II = Eesti murrete sõnaraamat 2^s. *kabjalagin – kandervärk*, 1998. Koost Anu Haak, Evi Juhkam jt. Tallinn: Eesti Keele Instituut.

Ernits, Enn 2020. Vadja asustusnimed. – Emakeele Seltsi aastaraamat 65 (2019). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 23–62. <http://dx.doi.org/10.3176/esa65.02>.

Ernits, Enn 2021. Eesti-Ingeri viljelusnimed. – Emakeele Seltsi aastaraamat 66 (2020). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 64–90. <http://dx.doi.org/10.3176/esa66.03>.

GCP = General Charta Öfwer Provincien Ingermanneland Hwilken Helt noga Uthwysar Hela Dhes Situation Jämte alle der uthi Belägne Kyrkior, Häff, Bÿar och Torp, Tillÿka medh alle derigenom sträckkiande störrer och mindre Wägar samt Pass Item Siöar, Åar och Bäcker, såsom och Lähne samt Pogoste skilldnaderne. af Copierat Här widh Kongl. Maj:ts Landtmäterÿ Contoir Anno 1704 af det ifrån Narfwen åhr 1703 öfwer-sände Conceptet Sammandraget af sahl. Ingenieuren Erich Beling så wäll af 1678 åhrs Geomet. Commissions Arbete såsom och alle senare Tÿders Mätningar öfwer Nötheborgs Lähns Norra dehl Renoverat aff m[anu] p[ropria] Anders Andersin. https://www.aroundspb.ru/karty/152/sg_1678_beling.html.

IAN = Inkerinmaan asutus- ja nimistökartta. Laadittu ÜE:n Topografikunnassa Inkerinliiton sihteerin, opettaja Juuso Mustosen keräämään aineiston perusteella v. 1929.

IDK = Л. Д. Прокопова 2008. Исчезнувшие деревни Кингисеппского района (по материалам сельских библиотечкарей). Кингисепп.

IKH = Arvo Laanest 1997. Isuri keele Nevaha murde sõnastik. Tallinn: Eesti Keele Instituut.

ILK = [...] Государю. Сию новую и достоверную всей Ингермоландии лант Карту обдержашую в себе Городы Крепости слободы заводы мызы деревни мелницы реки озера и часть Залива финскаго и озера Ладужскаго такожде Ладужской и иныя каналы и преспективныя дороги и протчая, яже все собрано о селениях дорогах и каналах поновому в 1726 году описанию Учиненному чрез российских Геодезестов а реки и озера с лант карты печатанно = санкт : петер : бурх 1727 июня д. 29. https://www.aroundspb.ru/karty/107/sg_1727_ingermanland.html.

IMS = R. E. Nirvi 1971. Inkeröismurteiden sanakirja. (= Lexica Societatis Fenno-Ugricae 18.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

- Jemeljanov 2011** = Б. К. Емельянов (Йыги) 2011. Пласты истории села Венкуль, сиречь Наровского, с незапамятных времен по настоящее время. Санкт-Петербург: Реноме.
- KBG** = Карта бывших губерний Иван-города, Яма, Капорья и Нэтеборга, составленная по масштабу 1:210 000 1827-го года, показывающая разделение и состояние онаго края в 1676 году: из материалов, найденных в Шведских Архивах, под присмотром Генерал-Майора Шуберта, Генерального Штаба Штабс-Капитаном Бергенгеймом 1-ым. https://www.aroundspb.ru/karty/150/sg_1676_ingermanlandia.html.
- Kettunen, Lauri 1955.** Etymologische Untersuchung über estnische Ortsnamen. (= Suomalaisen Tiedeakatemia toimituksia B 90,.) Helsinki.
- Kiparsky, Valentin 1963.** Russische historische Grammatik 1. Die Entwicklung des Lautsystems. Heidelberg: Carl Winter; Universitätsverlag.
- KK** = Saulo Kepsu 2018. Kannaksen kylät. (= Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisu 54.) Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk54/Kannaksen_kylat.pdf.
- KSG** = Карта Санкт-Петербургской губернии, содержащая Ингерманландию, часть Новгородской и Выборгской губернии. Сочин. Я. Ф. Шмит, 1770. https://www.aroundspb.ru/karty/157/sg_1770_schmidt.html.
- Köppen, Peter von 1867.** Erklärender Text zu der ethnographischer Karte des St. Petersburger Gouvernements. St. Petersburg.
- Laanest 1966** = Арво Лаанест 1966. Ижорские диалекты. Лингвогеографическое исследование. Таллин.
- Laanest, Arvo 1986.** Isuri keele ajalooline foneetika ja morfoloogia. Tallinn: Valgus.
- LCG** = Land Charta Eller Geographisk Delineation Öfwer Ingermanlandet Upsatt och Förfärdigat Anno 1699 Då jag (Quartermaster General C. M. STUART) efter Kongl: Majtts allernädigste Befallning till den Orten förrester war. https://www.aroundspb.ru/karty/298/1699_Ingermanland_borders.html.
- LCÖ** = Denna Land Carta Öfwer några Pogoster Vthi Ingermanland är efter een större Carta, som Anno 1679. Geometrice aftagit, Renoverat och til detta Format ock rätta storlek bracht uthi Martio A: 1699. https://www.aroundspb.ru/uploads/karty/307/1699_Vthi_Ingermanland.jpg.
- LEC III** = Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch neben Regesten 3. Herausgegeben v. Friedrich Georg von Bunge, 1857. Reval: Kluge und Ström.
- L'Isle, Joseph Nicolas de 1741.** Ingria et Carelia. [Charta]. https://www.aroundspb.ru/karty/268/sg_1741_ingria_karelia.html.

- Loma 2013** = Александар Лома 2013. Топонимија Бањске хрисовуље: Ка осмишљену старосрпског топонимастичког речника и бољем познавању општесловенских именованих образаца. (= Библиотека оноματοлошких прилога 2.) Београд: Српска академија наука и уметности.
- LSS** = Liitteet Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen XXII Puoluekokouksen pöytäkirjaan, 1954. Helsinki. http://www.tyark.fi/lists/sdp_ptk_1952_liitteet_s1-113.pdf.
- Mellin, Ludwig August 1991 [1797]**. Der Wesenbergsche Kreis. – Atlas von Lief- und Ehistland un der Provinz Oesel [---] Riga.
- Murašova, Mõslina 2003** = Н. В. Мурашова, Л. П. Мыслина 2003. Дворянские усадьбы Санкт-Петербургской губернии. Кингисеппский район. Санкт-Петербург: Информационный центр «Выбор».
- Mõznikov 2004** = С. А. Мызников 2004. Лексика финно-угорского происхождения в русских говорах Северо-Запада. Этимологический и лингвогеографический анализ. Санкт-Петербург: Наука.
- Mägiste, Julius 1925**. Rosona (Eesti Ingeri) murde pääjooned. (= Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli toimetused. Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis B. Humaniora 7.) Tartu.
- Noormets, Tiit 2003**. Eesti Ingerimaa. – Tuna 2, 96–104.
- Pall, Valdek 1969**. Põhja-Tartumaa kohanimed 1. Tallinn: Valgus.
- Pall, Valdek 1977**. Põhja-Tartumaa kohanimed 2. Tallinn: Valgus.
- Pilli 2009** = В. А. Пилли 2009. [Без заглавия.] – Топонимика Кингисеппского района. Электронное дополняемое издание. Составитель: В. В. Демина. Кингисепп, 13–32. <http://libr-kingisepp.narod.ru/toponimika.pdf>.
- Selart, Anti 1998**. Eesti idapiir keskajal. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- SES I** = Soome-eeesti suursõnaraamat = Suomi-viro-suursanakirja 1. A–Q, [2003]. Tallinn, Helsinki: Eesti Keele Sihtasutus, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Shevelov, George Y. 1964**. A prehistory of Slavic: The historical phonology of common Slavic. Heidelberg: Carl Winter; Universitätsverlag.
- SKL** = Salossa kiireinen loppuvuosi. – Elinehto. Livsvillkor. Munuais- ja maksaliitto ry, 2012, n-ro 1, 31. https://www.muma.fi/files/549/Elinehto_1_2012.pdf.
- SMS** = Suomen murteiden sanakirja. <https://kaino.kotus.fi/sms/>.
- SPK** = Suomalainen paikannimikirja, 2007. Päätoim Sirkka Paikkala. (= Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 146.) Karttakeskus, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- SSN** = Suuri suomalainen nimikirja [1985]. Helsinki: Suuri suomalainen kirjakerho.

- Stoebke, Detlef-Eckhard 1964.** Die alten ostseefinnischen Personennamen im Rahmen eines Urfinnischen Namensystems. Hamburg: Leibniz.
- VES I–IV** = Vene-eesti sõnaraamat 1–4, 1984–1994. Toim Helle Leemets, Henn Saari, Rein Kull, Tiiu Erelt, Asta Õim. Tallinn: Valgus.
- Vesselovski 1974** = С. Б. Веселовский 1974. Ономастикон. Древнерусские имена, прозвища и фамилии. Москва: Наука.
- VKS** = Vadja keele sõnaraamat. Vad'd'aa tšeelee sõna-tširja. Словарь водского языка, 2013. 2., täiendatud ja parandatud trükk. 2. trüki toim Silja Grünberg. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- VMS II** = Väike murdesõnastik 2, 1989. Toim Valdek Pall. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus.
- Väikylä s. a.** Wikipedia. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Väikylä>.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 1973 [1893].** Estnisch-deutsches Wörterbuch. Vierter unveränderter Druck nach der von Jakob Hurt redigierten Auflage. Tallinn: Valgus.
- ÜRA IV** = 1922 a. üldrahvalugemise andmed 4: Viru maakond, 1924. Tallinn: Riigi Keskstatistika Büroo.

Enn Ernits
Eesti Maaülikool
enn.ernits@emu.ee

Estonian-Ingrian habitation names 1

ENN ERNITS

The first part of the article deals with the habitation names of countries, regions, cities, manors, and villages, collected in Estonian Ingria by linguist Julius Mägiste in 1922 from Finns and Ishorians.

Two country and region names are one-part toponyms (*Soikkola*, *Suomi* 'Finland'), two of them have the generic word *maa* 'country' (*Vennääm maa* 'Russia', *Virom maa* 'Estonia'), while the others have Finnish *puoli* 'district, neighbourhood < half' (*Maanpuoli* 'district towards S.-Petersburg', *Soikkolam puoli* 'Territory of the Soikkola Peninsula', *Suomen puoli* 'Finland', *Vennääm puoli* 'Russia', *Virom puoli* 'Estonia'). Among the town names of Ingermanland, only toponyms denoting the capital *Petteri* 'S.-Petersburg' of the former province and the county centre *Jaama* 'Jamburg, now Kingisepp' are recorded. Only the town names *Jovi* 'Jõhvi', *Narva*, *Pakari* 'Narva-Jõesuu', and *Rakkvuori* ~ *Rakkvuoro* 'Rakvere' of the north-eastern part of Estonia are registered. The names of two Estonian-Ingrian manors (Izhorian *moisio* ~ *moiso*) *Iittova* ~ *Iittovan moiso* and *Paikkovan moiso* are discussed. Both toponyms are derived from anthroponyms.

Fourteen alphabetically arranged names of Estonian-Ingria villages are studied. Each name is accompanied by the Estonian, Finnish and Russian equivalents used today, as well as interesting name forms from documents and maps of previous centuries. In addition, the article also deals with the village names **Alakülä*, **MVIVkatko* ~ **MVIVkatko*, which disappeared in the 18th century. When explaining the etymology, village names are also compared with similar toponymies of neighboring areas (Estonia, Finland, Karelian isthmus). The following toponyms are / may be derived from anthroponyms: *Hanikke*, *Ilkkina* (< Russian), *Kalliviere* ~ *Kal'livere*, *Karstola* ~ *Karstalo*, **MVIVkatko* ~ **MVIVkatko* ja ?*Väikülä* ~ *Väükülä* (*külä* 'village'). The other determinants of Estonian-Ingrian comonyms are related to common nouns: **Alakülä* < *ala* 'lower', *Kulla(n)külä* < *kulta* 'gold', *Räkälä* < *räkä* 'brushwood' or 'mud, mire', *Saarkülä* < *saari* 'island', *Smolka* < Russian *смола* 'tar', *Vanakülä* < *vanha* 'old'. The second part of the article will focus on the village names that were known to the inhabitants of Estonian Ingria outside this region, as well as the farm names.

Keywords: toponymy, etymology, Izhorian (Ingrian) language, Finnish language, Russian language